

PROBLEMIŠKA KNYGA APIE KLAIPĖDOS PROBLEMĄ

Klaipėdos problema Lietuvos užsienio politikoje 1919–1940 m.: dokumentų rinkinys. Sudarė ir parengė Algimantas KASPARAVIČIUS. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2023 [2024]. – 1384 p. ISBN 978-609-8314-42-7

Vasilijus Safronovas
Klaipėdos universitetas

Klaipėdos krašto metams paminėti Lietuvoje pasirodė iš viso trys specializuoti istorijos šaltinių rinkiniai. Vieną jų 2024 m. pavasarį su 2023 m. data išleido Lietuvos istorijos institutas. Skirtingai nei dvi pirmosios dokumentų knygos¹, skaitytojui pasiūliusios detaliausius iki šiol išleistus pasakojimus apie tai, kaip vyko Klaipėdos krašto prijungimas prie Lietuvos, ir fokusuotos iš esmės į 1922–1925 metus, Lietuvos istorijos instituto parengtas darbas pasižymi platesne laiko imtimi ir kitokiu fokusu. Minėtą laikotarpį čia atskleidžia tik trečdalis dokumentų, mat rinkinio sumanymo būta kito. Čia Klaipėdos klausimą užsimota atskleisti platesnėje laiko perspektyvoje, apimančioje 1919–1940 metus. Kaip teigiama knygos anotacijoje, joje „atsiskleidžia politiniai ir juridiniai, tautiniai ir kultūriniai krašto integravimo į Lietuvos valstybę aspektai, iššūkiai. Klausimo tarptautinė dimensija.“ Taigi norėta papasakoti Klaipėdos klausimo genezę, jo raidą per visą tarpukarį ir net tam tikrą klausimo tęstinumą po 1939-ųjų, kai Klaipėdos krašto kaip administracinės teritorijos politiniame žemėlapyje neliko.

Užmojį įgyvendinti ryžosi Lietuvos diplomatijos ir užsienio politikos tarpukariu ekspertas, daugelio knygų šia tema autorius Algimantas Kasparavičius. Visus į rinkinį patekusius dokumentus jis atrinko iš vienos saugyklos – Lietuvos centrinio valstybės archyvo (LCVA). Taigi knyga, jeigu ir atskleidžia tarptautinę Klaipėdos klausimo dimensiją, daro tai per informacijos, kuri buvo parengta Lietuvos diplomatinės tarnybos arba pateko į šios tarnybos akiratį ir išliko fonduose, prizmę. Trumpai tariant, į Klaipėdos klausimą ši knyga siūlo žiūrėti pirmiausia per lietuviškus akinius, kas, žinoma, rodo prieigą, panašią į tą, kuria rėmėsi Lietuvos užsienio reikalų ministerija 1923–1924 m. paskelbtame pirmame panašaus turinio leidinyje². Tik, skirtingai

¹ *1923-iejį: Klaipėdos prijungimas prie Lietuvos. Dalyviai ir jų liudijimai*: dokumentų rinkinys. Parengė Vasilijus SAFRONOVAS, Zita GENIENĖ, Vygantas VAREIKIS, Laima KUPRIENĖ, Silva POCYTĖ, Vytautas JOKUBAUSKAS, Renata RACHMANOVAITĖ. Sud. Vasilijus SAFRONOVAS. Klaipėda, 2023; *Klaipėdos prijungimas prie Lietuvos: Jono Budrio atsiminimai ir jų kritinė analizė*. Sud. Vasilijus SAFRONOVAS. Klaipėda, 2023.

² *Question de Memel. 1er Volume : Depuis la conférence de la paix (1919) jusqu'au renvoi de la question par la Conférence des Ambassadeurs devant le Conseil de la Société des Nations (29 septembre 1923)*. Kaunas,

nei anas leidinys, šis daug mažiau dalykų maskuoja ir daug daugiau dėmesio skiria susirašinėjimui ir diplomatų analizei. Be to, jis labiau orientuotas ne į tarptautinę auditoriją, kuriai prieš šimtą metų Užsienio reikalų ministerija siekė iškomunikuoti lietuviškąją Klaipėdos įvykių versiją, o į lietuviškąją auditoriją, kuri tačiau vėl džiuginama pirmiausia irgi lietuviškąja Klaipėdos įvykių versija, kad ir detaliau išpasakota.

Ar lietuviškajai auditorijai nuveiktas darbas bus aktualus? Vienareikšmiškai atsakyti negalima. Pirmiausia todėl, kad klausimų kelia pati knygos sumanymo prasmė. Pirmieji du dokumentų rinkiniai, kuriuos minėjau, siekė pasiūlyti Lietuvos skaitytojams (taip pat ir profesionalams) informaciją ir požiūrius, kurie yra menkliau žinomi, identifikuoti ar atskleisti skirtingų veikėjų ar konkrečių žmonių perspektyvas. Didelė dalis juose paskelbtos medžiagos daugeliui skaitytojų nėra lengvai pasiekama. Bet ši knyga publikuoja dokumentus, kurių didžiąją dalį pats archyvas jau yra išviešinęs skaitmeninių faksimilių forma. Lietuvos elektroninio archyvo informacinės sistemos skaitmeninėje skaitykloje šiandien prieinami kone visi LCVA 383 ar 648 fondų dokumentai (kuriuos A. Kasparavičius savo knygai daugiausia ir „išsėmė“). Tyrinėtojai, ypač tie, kurie mėgsta „patikrinti originalą“, žinoma, naudosis originalų skaitmenomis, prie kurių jie jau ne pirmi metai gali prieiti bet kur, kur yra internetas. Tad profesionalusis tyrėjas į šią knygą turbūt pirmiausia žiūrės kaip į indeksą ar pagalbinę priemonę, palengvinančią aktualios informacijos paiešką³. Tuo tarpu apie neakademinią skaitytoją, kurį profesionalai dažnai vadina „eiliniu“ arba „paprastuoju“ skaitytoju, vargu ar galvota apskritai. Tai liudija vien pasirinktas formatas: 1 384 puslapių vienatomis, nelengvai panešamas (sveriantis 2,5 kg), iliustruotas vien dokumentų faksimilėmis ir sudarytojo nuotrauka galiniame knygos viršelyje. Tokio formato knyga „paprastasis“ skaitytojas, matyt, norės naudotis tik bibliotekos ar archyvo skaitykloje.

Pereikime prie turinio. Milžiniškos apimties knygą sudaro net 797 dokumentai. Dėstant juos pagal metus, matyti, kad dėl visiškai suprantamų priežasčių daugiausia dokumentų (abiem atvejais per šimtą su viršum) rinkinyje dengia 1923-uosius ir

1923; 2e Volume: *Règlement de la question de Memel par le Conseil de la Société des Nations*. Kaunas, 1924. Anglų kalba, regis, buvo išleistas tik vienas tomas: *The Question of Memel. Diplomatic and other documents from the Versailles Peace Conference till the reference of the question by the Conference of Ambassadors to the Council of the League of Nations (1919–1923)*. London, 1924.

³ Tiesa, kartais tokia paieška, remiantis šia knyga, skaitytoją tikrai gali paklaidinti. Štai žvilgtelėjus į vieną atsitiktinio dokumento (Nr. 13) signatūrą, pateikiamą knygoje (p. 28 ir darkart p. 139) – LCVA, f. 383, ap. 7, b. 2, l. 3–3 ap., paaiškėja, kad archyve ši signatūra iš tiesų nurodo į visai kitą dokumentą. Trumpai tariant, to, ką teigia sudarytojas, archyve su šia signatūra nėra. Dokumento reikia ieškoti to paties archyvinio fondo to paties apyrašo byloje Nr. 20, o ne Nr. 2, kaip skaitytojui siūlo A. Kasparavičius. Tai nėra vienintelė vieta darbe, kur pateikiama klaidinanti nuoroda. Tas pats pasakytina, pvz., apie 195 nuorodą 62 puslapyje, kur Juozo Urbšio pranešimo apie odiozinį pokalbį su Joachimiu von Ribbentropu signatūroje vietoje archyvinės bylos lapų 180–182 A. Kasparavičius kažkodėl nurodė lapus 17–19. Beje, čia A. Kasparavičius pamalonina skaitytoją ir išgalvota citata, priskiriama Juozui Urbšiu („padiktavo šaltomis kaip žuvis akimis“), nors, kaip rodo knygos p. 1135, panašią citatą (apie šaltas „kaip ledas“ akis) suformulavo Bronius Kazys Balutis.

1939-uosius metus. Žvelgiant ilgesniais laiko intervalais, reikia pasakyti, kad rinkinys pirmiausia fokusuotas į 4-ąjį dešimtmetį: daugiau kaip pusė (56 proc.) dokumentų pasakoja apie 1933–1940 metus. Kiekvienas dokumentas publikuotas su trumpa anotacija pradžioje, kuri knygoje atlieka ir dokumento „pavadinimo“ arba „antraštės“ turinyje funkciją. Susipažinti su kiekvieno dokumento atsiradimo kontekstu skaitytojui galimybė nesudaryta; įvade tik duotos nuorodos į ištisas dokumentų virtines, bet išsamiau dokumentai nekomentuojami. Tad sudarytojo indėlis pirmiausia atskleidžia organizuojant perrašus, parengiant komentarus ir daugiau kaip 50 puslapių įvadą.

Perrašų kokybė tikrai gera. Vietomis pasitaiko supainiotų ar perteklinių raidelių, bet tokios apimties darbe tai beveik neišvengiama. Atrodo suprantama ir prasminga, kad rengėjai nesiėmė „šiuolaikinti“ dokumentų lietuvių kalbos, vartotos tarpukariu.

Komentaruose sudarytojas pateikė trumpą informaciją apie dokumentuose minimus asmenis, terminus, posakius ar citatas kitomis kalbomis, kai kur davė platesnius paaiškinimus. Daugeliu atvejų tai informatyvūs komentarai. Krinta į akis tik du dalykai: vokiečių kalbos (be kurios, rašant apie Klaipėdos kraštą, apsieiti tiesiog neįmanoma) nepakankamas mokėjimas ir kai kur atkaklus sudarytojo nenoras plačiau pasinaudoti istoriografijos įdirbiu. Vokiečių kalbos problemas „išduoda“ prasti vertimai (p. 58, 189, 195, 197, 209, 632, 768, 854, 921) ir nepakankamas vokiško konteksto išmanymas. Štai žodis *Arbeitsgemeinschaft* vieno Klaipėdos krašte veikusio komiteto pavadinime vienur verčiamas kaip „darbo bendruomenė“, kitur kaip „darbo grupė“; žodis *Wirtschaftspartei* vienur išverstas kaip „Verslo partija“, kitur kaip „Ekonomikos partija“. Teisininko pareigybė *Syndikus* verčiama kaip „sindikatas“, *Wandervögel* vadinamas jaunimo judėjimu „prieš masinę industrializaciją“, neskiriamos nacistinėje Vokietijoje 1935 m. įvestos *Staatsangehöriger* ir *Reichsbürger* kategorijos, aiškinant, kad tai sinonimai. Platesnis gausios Vokietijai skirtos istoriografijos ar net lietuviškos Klaipėdos kraštui skirtos istoriografijos panaudojimas šių riktų gal būtų leidęs išvengti.

Įvadas suskaidytas į tris dalis, kurios 1) pristato knygos koncepciją, supažindina su tuo, kas knygoje suvokiama kaip Klaipėdos problema, komentuoja dokumentų atrankos principus, 2) pateikia archeografinę informaciją apie dokumentų publikavimo principus, 3) dar kartą grįžta prie Klaipėdos problemos kontūrų, apie kuriuos galiausiai ir yra pasakojama išsamiausiai. Šis įvadas ir tam tikra jo uvertiūra (pratarmė) yra problemiškausias dokumentų rinkinio vietas.

Pirma, iš tokio formato akademinio leidinio (šaltinių publikacijos) įvado labiausiai tikiesi aiškių atsakymų apie dokumentų atrankos kriterijus. Bet įvade nupasakota knygos atsiradimo istorija (p. 19–21) palieka dviprasmybę, ką ir kaip ši knyga norės pasakyti. Aišku tai, kad sprendimus dėl laikotarpio (1919–1940), Klaipėdos problemos akcentų, noro kalbėti pirmiausia apie Klaipėdos klausimą Lietuvos užsienio po-

litikoje sudarytojas buvo priėmęs ir jų laikėsi. Bet atrankos kriterijai vis dėlto nėra įtikinamai argumentuoti. Vieni dokumentai, net tokie, kurie ne visai akivaizdžiai su tema susiję (pvz., Nr. 173, 358 ir pan.) ar atskleidžia tik „tiriamos epochos psichologinį ir emocinį paveikslą“ (p. 20) į rinkinį pateko, kitiems tiesiog pritrūko vietos. Tiesą pasakius, paskaičius apie dokumentų atrankos principus, netampa labai aišku, apie ką apskritai ši knyga, nes anotacija galiniame knygos viršelyje žada, kad ji atskleis Klaipėdos krašto integravimo į Lietuvos valstybę, lietuvių ir lietuvininkų sugyvenimo aspektus, o įvade rašoma (p. 20), kad daugelio dokumentų apie tai sąmoningai atsisakyta; nutarta fokusuotis į Klaipėdos klausimą Lietuvos užsienio politikoje.

Antra, tokių darbų įvaduose istorikai paprastai paaiškina istoriografinę situaciją bei ką nauja esamos istoriografijos kontekste demonstruoja jų pastanga. Bet šis skaitytojo lūkestis taip pat nėra atlieptas. Turint tai omenyje, kiek stebina, kad vienoje įvado vietoje (p. 23–25) sudarytojas staiga ir gal ne visai įtikinamai bando polemizuoti su istoriografija⁴. Mat, išskyrus šį bandymą, gausi Klaipėdos klausimo istoriografija įvade didele dalimi ignoruojama. Todėl skaitytojui nepateikiamos kitos perspektyvos (tad ji ar jis, pavyzdžiui, negauna galimybės sužinoti, kad Klaipėdos klausimas Paryžiaus taikos konferencijoje buvo išspręstas dar prieš tai, kai lietuviai pradėjo kažko reikalauti, ir tai įvyko sąjungininkėms svarstant Vokietijos ir Lenkijos sienos klausimą). O į kitas nuomones, istoriografines diskusijas sudarytojas tiesiog numojo ranka. Tam tikrais atvejais tai veda į skaitytojų klaidinimą, jau „pataisytų“ klaidų tolesnį kartojimą. Pavyzdžiui, pratarmėje, kalbant apie situaciją iki 1919 m., skaitome, kad „Apie Mažosios ir Didžiosios Lietuvos egzistavimą daugmaž žinojo Vokietija, Rusija,

⁴ A. Kasparavičius šioje įvado vietoje įtikinėja, kad pagrindinės sąjunginės valstybės 1923-02-16 nepripažino Lietuvos suvereniteto Klaipėdoje, tik deklaravo ketinimą tą padaryti ateityje, padarė pareiškimą tuo klausimu. Kaip tada paaiškinti, kad pačios sąjungininkės 1923-02-16 ir kelios dienos po to skelbė ir viešai, ir neviešai, kad tai yra jų *nutarimas (la décision)* – taip rašoma Raymondo Poincaré telegramoje Prancūzijos atstovui Kaune, taip rašoma ir nutarimo tekste)? Kaip paaiškinti, kodėl po kelių dienų sąjungininkės pasitraukė iš Klaipėdos ir tam, kad Lietuva Klaipėdą faktiškai perimtų, neprieštaravo? Kaip argumentą A. Kasparavičius pasitelkia faktą, kad Ambasadorių konferencija derybų dėl Konvencijos metu (ypač po to, kai Lietuvos vyriausybė 1923 m. gegužę vienašališkai paskelbė autonomijos statutą) ne kartą tvirtino Lietuvai, kad tai joms vis dar priklauso suverenitetas Klaipėdos krašte (p. 25, 48, 50). Jeigu tai nebuvo tik spaudimo priemonė Lietuvai, kurios delegacija Paryžiuje kategoriškai priešinosi dviem sąjungininkių bandytoms primesti nuostatoms dėl Nemuno internacionalizavimo ir Lenkijos teisių valdant uostą (A. Kasparavičius to, kad tai buvo spaudimo priemonė, lyg ir nepripažįsta), ar esama nors vieno argumento, leidžiančio teigti, kad po 1923-02-19 sąjungininkės koku nors būdu savo suverenitetą Klaipėdos krašte vykdė?

A. Kasparavičiaus teigimu, sąjungininkės suverenines teises Lietuvai Klaipėdoje perdavė tik 1924 m. gegužę, kai buvo padėti parašai ant Klaipėdos krašto konvencijos galutinio teksto. „Galutinis politinis ir juridinis prijungimas prie Lietuvos Respublikos įvyko ne 1923 m., bet 1924 m.“, – rašo jis (p. 25). Bet juk Konvencija įsigaliojo tik 1925 m. rugsėjį, tad 1924 m. jokio „galutinio“ prijungimo dar nebuvo. O kas teisėtai valdė Klaipėdą nuo 1923 m. vasario iki 1925 m. rugsėjo? Ir ką tuomet reiškia pačios Konvencijos preambulėje suformuluota nuostata, kad sąjungininkės šiuo dokumentu tik įvykdo savo Ambasadorių konferencijos jau 1923-02-16 padarytą nutarimą? Trumpai tariant, A. Kasparavičiaus teiginiams šiuo atveju paprasčiausiai nepakanka argumentų, o bandymas įtikinėti skaitytoją pasitelkiant sąjungininkių retoriką, kuria bandyta paspausti Kauną, vis dėlto nepanašus į situacijos, kuri tuo metu buvo susidariusi realiai, visapusį įvertinimą.

Lenkija ir kai kurios kitos Europos valstybės“ (p. 7). Labai įdomus teiginys, rodantis, kad sudarytojas praleido vieną jo paties įstaigoje pasirodžiusį tyrimą, nustačiusį, kada lietuvių spaudoje atsirado sąvoka „Mažoji Lietuva“, ir pakomentavusį, kas iš tiesų apie ją ką nors žinojo. Prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą abu terminai („Mažoji Lietuva“ ir „Didžioji Lietuva“) egzistavo lietuvių intelektualų ir politikų vaizduotėje; skirtingai nei rašoma pratarmėje, Rusija, Vokietija ar Lenkija šių sąvokų nevartojo – tai patvirtinančių dokumentų nežinoma. Ar tikrai patikima remtis 1923 m. surašymo duomenimis, norint nustatyti Lietuvos vyrų, tarnavusių Rusijos kariuomenėje per Didįjį karą, skaičių? Ar tikrai pronacistinis judėjimas Klaipėdos krašte vadintinas „nacionalsocialistiniu“? Ar tikrai Berlyno nuostatos Klaipėdos klausimu 1933–1934 m. buvo tokios tiesmukos ir neniuanšotos, kaip vaizduojama įvade? Visa tai, dėl ko istorikai jau yra pasisakę prieš geroką laiką (tam tikrais atvejais ir daugiau kaip prieš maždaug 25 metus), sudarytojas ignoruoja. Užtat įvade jis atranda vietos itin prieštaringai minčiai apie „Mažosios Lietuvos“ svarbą Rusijos geopolitikoje nuo XVIII a. vidurio iki Pirmojo pasaulinio karo (p. 26). Čia A. Kasparavičius gal ne visai sėkmingai interpretuoja savo kolegą Česlovą Laurinavičių⁵, kuris tokios tiesmukos minties lyg ir nepiršo. Ar tikrai yra kaip nors įrodomas tęstinumas tarp Rusijos pretenzijų į Rytų Prūsiją per Septynerių metų karą ir jos 1914 m. dėl Rytų Prūsijos esą išsakytų karo tikslų? („Esą“ rašau todėl, kad dėl tų tikslų autentiškumo istoriografijoje senokai pareikšta kritiška nuomonė⁶.) Visa tai rodo, švelniai tariant, paviršinį sudarytojo santykį su ankstesne (ne vien Klaipėdos klausimo) istoriografija.

Nepaisant to, šaltinių publikacijos įvadas atlieka tam tikrą skaitytojo suorientavimo funkciją. Jis nusako, ką reiškė Klaipėda Lietuvai, kaip dėl jos kovota, su kokiais iššūkiais susidurta, kas buvo Lietuvos priešai ir kas sąjungininkai šioje kovoje, kaip galiausiai Lietuva Klaipėdos neteko. Skaitytojas iš įvado gali daug sužinoti apie Lietuvos 1919 metų teritorines pretenzijas (anksčiau apie tai yra rašę Marija Urbšienė, Aldona Gaigalaitė ir kiti sudarytojo neįvardyti tyrinėtojai), pasirengimą prijungti Klaipėdą, Klaipėdos prijungimą prie Lietuvos, paskui su pagrindinėmis sąjunginėmis valstybėmis vykusias derybas (apie tai kitų autorių irgi daug rašyta, bet įvade ankstesni tyrimai neminimi), Klaipėdos problemą Lietuvos užsienio politikoje (kurią išsamiausiai yra nušvietęs Vytautas Žalys – vėlgi įvade jo svarbiausi darbai net neįvardyti).

Nepaisant to, dalis teiginių įvade lyg ir prašytusi platesnio išskleidimo. Pavyzdžiui, labai įdomus ir istoriografijoje bene pirmą kartą pareikštas teiginys apie Lietuvoje vykusius svarstymus prijungti Klaipėdą jėga dar 1919 ir 1920 m. (p. 41–42). Deja, A. Kasparavičius jo niekuo nepagrindžia, nes nuoroda, kurią jis pateikia, veda į archyvinį dokumentą, kuriame apie tai nieko nerašoma. Nerandame apie tai nieko ir

⁵ Žr. LAURINAVIČIUS, Česlovas. *Lietuvos su Klaipėda ir Vilniumi genezė. Anglų ir rusų „Didžiojo žaidimo“ Baltijos aspektas*. Vilnius, 2020.

⁶ RENZI, William A. Who Composed “Sazonov’s Thirteen Points”? A Re-Examination of Russia’s War Aims of 1914. *The American Historical Review*, 1983, Vol. 88, No. 2, pp. 347–357.

knygoje įdėtuose 1919–1920 m. dokumentuose. Taigi skaitytojo lūkesčiai sukeliama, bet patenkinti jų nesivarginta. Kaip tai suprasti?

Įvadinėje knygos dalyje krinta į akis nemažai išgalvotų teiginių, netikslių formuluočių ir t. t. Antai knygos pradžioje atkakliai tvirtinama, kad sąvoka ir teritorija „Klaipėdos kraštas“ atsirado jau 1919 m. vasarą, net konkrečiai birželio 28 d. (p. 7, 9), nors žinome, kad Versalio taikos sutartyje tokios sąvokos nėra; sąvoką lyg ir pradėta vartoti 1920 m. pradžioje. Arba kad 1924 m. gegužės 8 d. Klaipėdos konvencija buvo sudaryta ar pasirašyta tarp Lietuvos ir Ambasadorių konferencijos (p. 7, 10, 25), nors gegužės 8 d. Konvenciją pasirašė tik sąjungininkų atstovai; Lietuvos ministras pirmininkas Ernestas Galvanauskas tą padarė Kaune tik gegužės 17 d. Sudarytojas tvirtina, kad Ambasadorių konferencija buvo „Antantės šalių ir Tautų Sąjungos vykdomasis organas“ (p. 7), bet taip nebuvo: Tautų Sąjungos struktūroje tokio organo nerasime. Jis tvirtina ir tai, kad 1922–1923 m. dar egzistavo Antantė (p. 7, 12, 26, 44–45), nors šiuo pavadinimu sąjungininkės, pagrindinės sąjunginės valstybės tuo metu jau nesivadino. Po 1919 m. vartotas jau kitas terminas: angl. *Principal Allied and Associated Powers*, pranc. *les Principales Puissances alliées et associées*. Lietuviškai tai verstina „pagrindinės sąjunginės ir asocijuotosios valstybės“. Arba tiesiog *Allies*, lietuviškai daug kur dokumentuose minimi „Alijantai“, t. y. „sąjungininkės“. Arba kad Klaipėdos krašto savarankiškos valstybės idėja išpopuliarėjo tik 1922 m. (p. 12), nors iš tiesų tokiam scenarijui Klaipėdos krašte buvo rimtai pasiruošta (net konstitucija parengta) jau 1919 m. Skaitome įvade, kad 1422 m. jau egzistavo Lietuvos–Lenkijos valstybė (p. 26) – dar vienas įdomus istorinis atradimas, kurio sudarytojas plačiau nekommentuoja. Dar skaitome, kad idėja dėl Mažosios ir Didžiosios Lietuvos sujungimo pirmą kartą paskelbta „Gintarinėje deklaracijoje“ (p. 27), nors kad pirmiau, nei priimta ši deklaracija, Rusijos dūmos posėdyje tą padarė Martynas Yčas, yra konstatavę bent keli autoriai⁷. Netiksliomis faktų formuluotėmis A. Kasparavičius stebina nuo pirmojo puslapio. Derybos tarp Ambasadorių konferencijos ir Lietuvos 1923 m. vasario 16 d. neprasidėjo, kaip rašoma Pratarinėje; tai įvyko vėliau. O 1924 m. gegužės 8 d. šios derybos nesibaigė; tai įvyko anksčiau. Konvencijos ratifikavimo procedūra baigta ne 1924 m., o 1925 m., nes 1924-aisiais ją ratifikavo tik Lietuva. Kremliaus politinis sprendimas dėl Rytų Prūsijos buvo priimtas ne 1945 m. vasarą; tai įvyko anksčiau. Santraukoje anglų kalba knygos pabaigoje dalis šių klaidų iš knygos pradžios vėl kartojama. Taigi tai nėra „spaudos klaidos“.

Ką tokiu atveju rodo ši klaidų gausa? Nesinorėtų ir turbūt nėra labai prasminga lijuoti etikečių. Bet konstatuoti, kad knygoje pilna klaidų, įspėti skaitytoją, kad viskuo, ką rašo sudarytojas įvade, pasikliauti neverta, būtina. Nes A. Kasparavičiaus pareng-

⁷ LOPATA, Raimundas. *Lietuvos valstybingumo raida 1914–1918 metais* (Lietuvių atgimimo istorijos studijos, t. 9). Vilnius, 1996, p. 30; SAFRONOVAS, Vasilijus. *Nacionalinių erdvių konstravimas daugiakultūriame regione: Prūsijos Lietuvos atvejis*. Vilnius, 2015, p. 141.

tas įvadas skaitytoją ne tik suorientuoja. Ne vienu atveju jis ir dezorientuoja, mat, paėmęs į rankas tokią knygą, skaitytojas neturi galimybės sužinoti, jog galima rasti ir patikimesnės literatūros šiuo klausimu: Vytauto Žalio, Joachimo Tauberio, kitų autorių darbai, skirti Klaipėdos klausimui, tiesiog ignoruojami.

Taigi Algimanto Kasparavičiaus nuveiktas darbas yra vertingas. Pirmiausia tuo, kad „apdoroja“ ir pristato dalelytę gausių Lietuvos centriniame valstybės archyve išlikusių archyvalijų, pasakojančių apie Klaipėdos kraštą ir Klaipėdos problemą. Jose pina-si gausybė istorijų, veikėjų, skleidžiasi pikantiškos detalės, ryškėja Klaipėdos svarba Lietuvai. Išsamus įvadas iš esmės pristato pirmiausia didlietuviškąjį (kitaip tariant, Kauno) požiūrį į Klaipėdos problemą. Įdomu, kad įvade atkreipiamas dėmesys ir į dalies Lietuvos mažumų (pirmiausia žydų) požiūrį į Klaipėdos problemą. Ne vienu atveju įvade pirmą kartą į dienos šviesą išskeliama naujų faktų ir vertinimų. Antra ver-tus, darbas parengtas skubotai, į daugelį klausimų įsigilinta nepakankamai, pateik-ta nepagrįstų faktų ir teiginių, patingėta plačiau pasinaudoti esamu istoriografijos įdirbiu, nepasinaudota proga išsamiau paaiškinti kitų Klaipėdos problemos dalyvių (pvz., Berlyno, Klaipėdos vokiečių ar Klaipėdos lietuvių) perspektyvų. Labai gaila, kad nematome ir aiškesnio poliarizuoto Prūsijos lietuvių (Klaipėdos krašto lietuvių) judė-jimo, jų požiūrių ir vertinimų nušvietimo. Ypač turint galvoje, kad knyga skirta, kaip skelbia dedikacija, „Mažosios Lietuvos – krašto ir žmonių – atminimui“. Ką gi pasaky-tų „Mažosios Lietuvos žmonės“ apie dar vieną darbą, kur į juos žiūrima iš didlietuviš-kos perspektyvos, gerai neįsigilinus į jų krašto socialinį ir kultūrinį kontekstą? Be to, dar ir pateikiant šį darbą kaip „paminklą“ regionui, kuriam atminimo paminklo gal visai nereikia: kaip žinoma, su šiuo regiono pavadinimu šiandien sėkmingai tapati-nasi naujos kartos.